# Wereldburgerschap

## Inleiding & uitdagingen

Burgerschap is zowel een nationaal als internationaal thema en gaat verder dan de verantwoordelijkheid van onderwijsinstellingen. Liever spreken we daarom van wereldburgerschap. In burgerschapsonderwijs staat namelijk de wereldproblematiek centraal. Denk bijvoorbeeld aan klimaatverandering en *wicked problems*. Deze complexe problemen kun je niet oplossen zonder ze vanuit verschillende perspectieven te benaderen. Je leren verplaatsen in anderen is daarom essentieel bij burgerschapsonderwijs.

In het hoger onderwijs kan het een uitdaging zijn om studenten andere perspectieven te leren begrijpen. Wereldproblemen staan soms ver van hen af en raken hen vaak niet direct. Maar er spelen nog meer uitdagingen.

### Studenten en docenten voelen zich niet betrokken bij burgerschap

Een uitdaging is om ervoor te zorgen dat burgerschapsonderwijs mensen raakt. Niet alleen studenten, maar ook docenten, het opleidingsmanagement, instituten en de overheid. Voor studenten is burgerschap vaak groot en abstract. Ze leggen de link tussen de wereldproblematiek en hun eigen handelen nog niet, terwijl ze met kleine dingen al een verschil kunnen maken. Vaak weten studenten niet hoe ze hun stem kunnen laten horen en denken ze weinig invloed te hebben. Velen hebben daarnaast problemen op persoonlijk, financieel of studievlak. Daardoor voelt niet iedereen de urgentie voor burgerschap. Ook voor veel docenten is burgerschap abstract en heeft het weinig prioriteit naast hun eigen vak en onderzoek. Zij missen daarnaast tijd en middelen om burgerschapsonderwijs vorm te geven.

Opleidingsinstituten missen veelal de juiste randvoorwaarden voor burgerschapsonderwijs. Het ontbreekt aan prioriteit, geld, geloof en actiebereidheid. Dat burgerschap geen apart vak is, maakt het extra ingewikkeld. Het wordt vaak gezien als iets extra's. Opleidingsinstituten geven aan dat zij burgerschap belangrijk vinden maar handelen daar niet naar actief naar.

### Verplaatsen in andere perspectieven is lastig

Mensen zijn van nature geneigd om gelijkgestemden op te zoeken, in plaats van mensen met een ander perspectief. Uit je eigen bubbel stappen is lastig,

ook omdat praten over verschillende standpunten soms ongemakkelijk voelt. Empathie vergroot de motivatie om je te verplaatsen in anderen en is daarom essentieel bij burgerschap. Maar empathie is lastig om aan te leren. Studenten denken vaak aan hun eigen belangen: wat levert het mij op? Ze realiseren zich niet altijd dat burgerschapsvaardigheden belangrijk zijn voor hun toekomst. Begrijpelijk, aangezien ze de arbeidsmarkt nog niet goed kennen. Het is de verantwoordelijkheid van scholen om studenten hiervan bewust te maken.

## Creëer een duidelijke visie op burgerschapsonderwijs

Bovenstaande uitdagingen vragen om een duidelijke visie op burgerschaps-onderwijs en goede randvoorwaarden. Burgerschap omvat meer dan alleen competenties: het is een mindset. Via burgerschapsonderwijs werken studenten aan hun identiteit. Hun normen en waarden moeten daarin naar voren komen.

Om studenten bewust te maken van wereldproblemen, is het belangrijk om als onderwijsinstelling klein te beginnen. In plaats van grote thema's kun je bijvoorbeeld lokale vraagstukken behandelen die dicht bij de studenten staan. Zorg voor een gedeelde visie over hoe burgerschapsonderwijs eruit kan zien. Betrek de verschillende lagen (d.w.z. student, docent, opleidingsteam, bestuursbureau) van de organisatie bij het formuleren en uitvoeren van de visie van de onderwijsinstelling.

De visie realiseren vraagt om de juiste randvoorwaarden. Docenten die burgerschapsonderwijs geven hebben erkenning en waardering nodig. Ze moeten tijd en ruimte krijgen voor professionalisering en leren om systemisch te denken, omdat in de wereldproblematiek alles met elkaar samenhangt. Ook is het belangrijk dat ze het perspectief van studenten leren innemen, zodat zij zich beter in hen kunnen inleven. Het werkt goed als ze hun burgerschapslessen beginnen met problemen die herkenbaar zijn voor de studenten. En hen in staat stellen burgerschap te ervaren binnen de praktijk van hun studie. Burgerschap zou geïntegreerd moeten worden in het curriculum. Het kan bijvoorbeeld onderdeel worden van academische leerlijnen, waarin integriteit en ethische professionaliteit al zijn opgenomen.

## Eerst zorgen, dan borgen

De overheid moet zorgen in plaats van borgen: burgerschapsonderwijs stimuleren met subsidies zonder af te rekenen op resultaten. Ook zouden overheden, instellingen, docenten en studenten meer tijd voor elkaar moeten nemen om na te denken over burgerschap. Met andere woorden: het is tijd voor versimpelen en vertragen. Dit kan door een soort 'scharreltijd' te creëren zonder agenda. Neem als docent bijvoorbeeld een kijkje in de keuken bij een andere instelling: hoe kunnen we leren van en met elkaar?

Het is kortom tijd om na te denken over betekenisvol burgerschapsonderwijs. Gesprekken voeren en tijd nemen om elkaar te zien en te horen zijn hierbij essentieel. Zo kunnen onderwijsinstellingen hun studenten opleiden tot wereldburgers, die zowel kunnen redeneren vanuit hun eigen perspectief als van dat van anderen.

ComeniusNetwerk de Onderwijsvernieuwers
Interstedelijk Studenten Overleg
LSVb landelijke studentenvakbond
JOB MBO
Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap
NRO Nationaal Regieorgaan Onderwijsonderzoek

# Wereldburgerschapsonderwijs

## *in het hoger onderwijs*

## Wetenschappelijke reflectie

**Hessel Nieuwelink, lector Burgerschapsonderwijs, Hogeschool van Amsterdam**

In discussies over burgerschapsonderwijs ging tot voor kort maar weinig aandacht naar het hoger onderwijs. Het ging vooral over het po, vo en mbo (De Groot et al., 2022). Ho-studenten hebben burgerschap niet nodig, was een gedachte. Of: burgerschap heeft vanzelfsprekend al een plek in het hoger onderwijs. Deze discussie is echter aan het kantelen. Vorig jaar riep de Tweede Kamer op om ook het hoger onderwijs een burgerschapsopdracht te geven (Scienceguide, 2024). Hieronder volgen enkele reflecties op het *white paper* van de *Solution Room*.

### Welke nadruk?

Over de betekenis van burgerschap bestaan verschillende benaderingen. Sommige leggen de nadruk op deelnemen aan nabije contexten – zoals de buurt, sportverenigingen en de school – andere op deelnemen aan de nationale samenleving of op het onderdeel zijn van de wereldgemeenschap. Deze verschillende burgerschapsniveaus kunnen elkaar aanvullen: wat je lokaal doet, kan bijvoorbeeld ook wereldwijde impact hebben. Maar ze kunnen ook op gespannen voet met elkaar staan: voorrang voor landgenoten gaat bijvoorbeeld niet altijd samen met wereldburgerschap (bijv. Caney, 2005; Heater, 2003).
Verschillende thema's kunnen worden benadrukt. Zo gaat het bij nationaal burgerschap veelal over sociale cohesie en democratie, bij wereldburgerschap over interdependentie en mondiale ongelijkheid. Welke nadruk docenten leggen bij burgerschapsonderwijs maakt dus uit. Het is een keuze die onderwijsinstellingen weloverwogen en met voldoende draagvlak moeten maken.

### Ongeïnteresseerde jongeren?

Uit de gevoerde discussie in de Solution Room blijkt dat volwassenen vaak de indruk hebben dat jongeren niet maatschappelijk en politiek betrokken zijn, democratische waarden onvoldoende steunen en niet geïnteresseerd zijn in maatschappelijke en politieke onderwerpen. Maar empirisch onderzoek laat een wat ander beeld zien. Jongeren zijn behoorlijk geïnteresseerd in politieke en maatschappelijke onderwerpen en doen zelfs vaker dan oudere generaties

ComeniusNetwerk de Onderwijsvernieuwers
Interstedelijk Studenten Overleg
LSVb landelijke studentenvakbond
JOB MBO
Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap
NRO Nationaal Regieorgaan Onderwijsonderzoek

mee met (online) handtekeningenacties en online discussies, concludeerde bijvoorbeeld het CBS (CBS, 2024). Jongeren gaan niet veel minder vaak stemmen dan oudere generaties (Rekker, 2017). Verder geven jongeren brede steun aan democratische waarden (Huijsmans et al., 2025).

## Rol van het hoger onderwijs

Studies naar de ervaringen van ho-studenten met burgerschapsonderwijs laten zien dat zij binnen hun opleiding geen structurele aandacht zien voor dit thema (Van Stekelenburg et al., 2023). Met name Amerikaans onderzoek laat zien dat burgerschapsonderwijs in het hoger onderwijs zeer betekenisvol en effectief kan zijn voor burgerschapsvorming. Dialoogprojecten, vormen van maatschappelijke stage of poëzie-lessen werken bijvoorbeeld goed (Goldberg & Whaley, 2024).

## Oefenplaats en curriculum

Burgerschapsonderwijs kan op verschillende manieren vormgegeven worden.. Ten eerste door studenten burgerschap binnen de opleiding te laten ervaren: de school als oefenplaats. Dat kan door dialogen te voeren en studenten een stem te geven bij besluitvorming. Of door studenten binnen de instelling ruimte te geven om betrokken te zijn en hun burgerschap uit te oefenen. Zo ontstaat ruimte om vaardigheden, houdingen en kennis te ontwikkelen (Rinnooy Kan et al., 2021).

Ten tweede kan burgerschapsonderwijs via het curriculum vorm krijgen: bepaalde onderwerpen hebben dan een vaste plek in het lesprogramma. Dit kunnen bijvoorbeeld algemene maatschappelijke thema's zijn die docenten voor hun studenten belangrijk vinden. Of de thema's zijn verbonden met de vakdiscipline van de opleiding of met de toekomstige beroepscontext van studenten. Dat laatste geldt waarschijnlijk vooral voor het hbo.

Burgerschap verlangt dus niet per se iets extra's van het curriculum. Het is vooral nodig dat docenten beoordelen of de onderwerpen in het curriculum maatschappelijke en politieke vraagstukken zijn waarin studenten zich kunnen verdiepen. Docenten kunnen daarbij verschillende effectieve pedagogisch-didactische aanpakken gebruiken, zoals teksten bespreken, gesprekken voeren in kleine groepen, projecten en simulaties (Teegelbeckers et al., 2023).

Hoewel er nog relatief weinig onderzoek gedaan is naar teamgerichte aanpakken van burgerschapsonderwijs, zijn er aanwijzingen dat een gedragen visie binnen de instelling noodzakelijk is. Deze vormt de basis voor de doelen en de pedagogisch-didactische aanpakken (Leeman et al., 2020). Daarmee is er alle reden om de visie als team te ontwikkelen, en deze taak niet bij individuele docenten neer te leggen.

Uiteindelijk vraagt burgerschapsonderwijs van instellingen dat zij nadenken over doelen (welk type burgerschap?) en de daarmee verbonden pedagogisch-didactische aanpakken. Wat zij zeggen te willen bereiken, zoals inclusie, maatschappelijke betrokkenheid en kennis over mensenrechten, moeten zij ook in praktijk brengen.

ComeniusNetwerk de Onderwijsvernieuwers
ISO Interstedelijk Studenten Overleg
LSVb landelijke studentenvakbond
JOB MBO
Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap
NRO Nationaal Regieorgaan Onderwijsonderzoek

## Referenties


Caney, S. (2005). Cosmopolitanism, democracy and distributive justice. *Canadian Journal of Philosophy Supplementary Volume*, *31*, 29-63.

Centraal Bureau voor de Statistiek. (2024). *Landelijke jeugdmonitor 2024*. Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (VWS).

De Groot, I., Daas, R., & Nieuwelink, H. (2022). Netherlands: Education for democratic citizenship in Dutch schools: a bumpy road. *Journal of Social Science Education*, *21*(4). https://doi.org/10.11576/jsse-5381

Goldberg, A., & Whaley, C. O. (Eds.). (2024). *Leaning into politics: Higher education and the democracy we need*. Information Age Publishing.

Heater, D. (2003). *A history of education for citizenship*. Routledge.

Leeman, Y., Nieveen, N., de Beer, F., & van der Steen, J. (2020). Teachers as curriculum-makers: The case of citizenship education in Dutch schools. The Curriculum Journal, 31(3), 495-516. https://doi.org/10.1002/curj.21

Rekker, R. (2017). De keuze van jongeren. In T. van der Meer, H. van der Kolk & R. Rekker (Red.), *Aanhoudend wisselvallig: Nationaal Kiezersonderzoek 2017* (pp. 48–56). Stichting KiezersOnderzoek Nederland.

Rinnooy Kan, W. F., März, V., Volman, M., & Dijkstra, A. B. (2021). Learning from, through and about differences: A multiple case study on schools as practice grounds for citizenship. *Social Sciences*, *10*(6), 200. https://doi.org/10.3390/socsci10060200

Teegelbeckers, J. Y., Nieuwelink, H., & Oostdam, R. J. (2023). School-based teaching for democracy: A systematic review of teaching methods in quantitative intervention studies. *Educational Research Review*, *39*, 100511. https://doi.org/10.1016/j.edurev.2023.100511

Scienceguide (17 april 2024). *Burgerschapsonderwijs moet ook verplicht worden in hbo en wo*.

Van Stekelenburg, L., Smerecnik, C., Sanderse, W., & de Ruyter, D. J. (2023). How do students use their ethical compasses during internship? An empirical study among students of universities of applied sciences. *International Journal of Ethics Education*, *8*(1), 211-240.